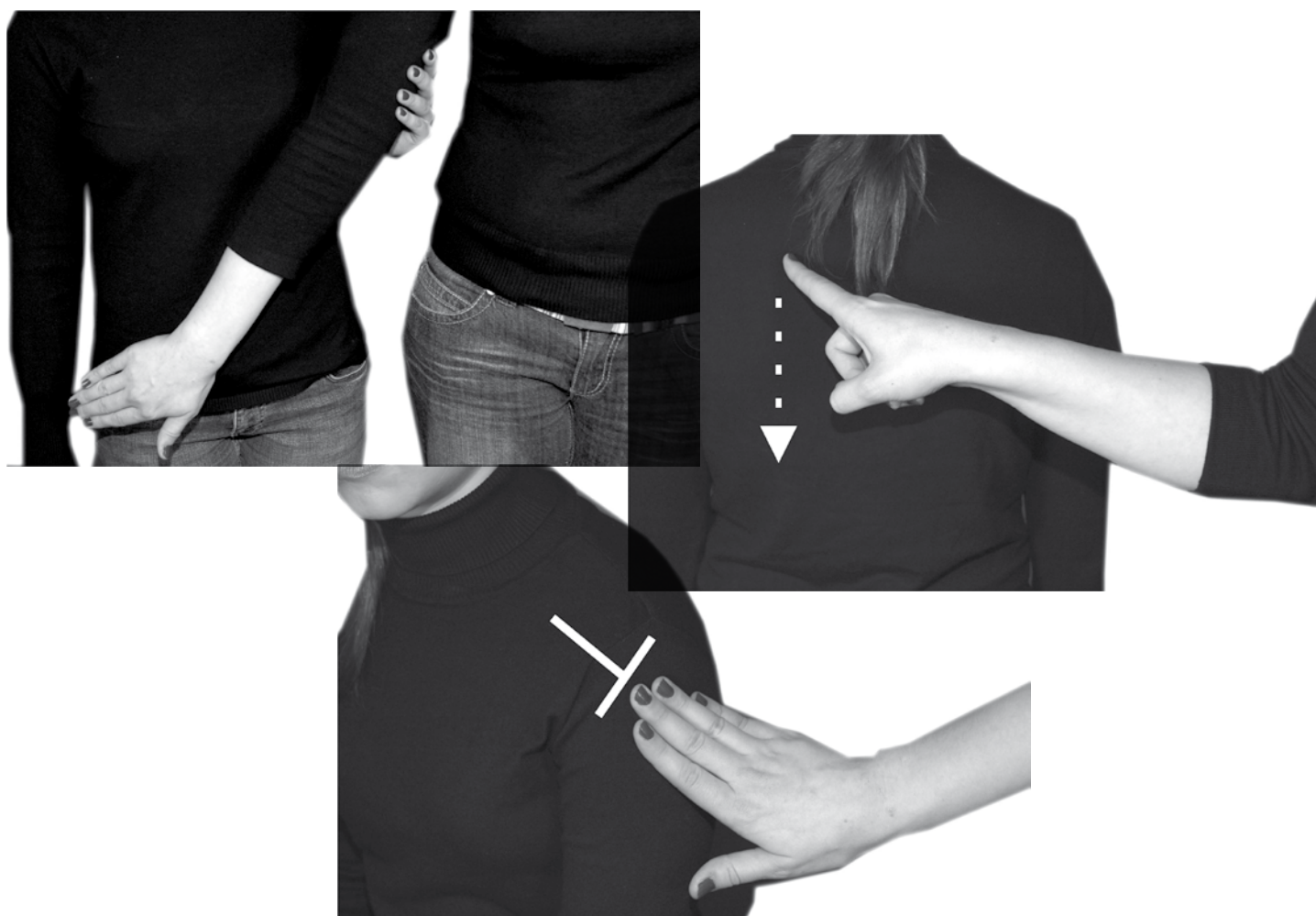

Arbetstext 48

Sociala snabbesked

Riitta Lahtinen

Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale

NUD:s Publikation nr 48

Sociala snabbesked

© Udgivet af Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale (NUD) 2007

Slotsgade 8

DK-9330 Dronninglund

Danmark

Tlf: + 45 96 47 16 00

Fax: + 45 96 47 16 16

E-mail: nud@nud.dk

URL: <http://www.nud.dk>

Arbejdstekst ISBN 87-7919-032-4

Tilhørende dvd ISBN 87-7919-033-2

Om originaltexten:

Arbetstexten är en översättning av Riitta Lahtinens finska bok ”*Sosiaaliset pikaviestit*”, Föreningen Finlands Dövblinda rf Publikationer A4 2005. Originaltexten publicerades med stöd från Penningautomatföreningen som en del av ett projekt om dövblindas olika kommunikationsmöjligheter, *Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet*.

Originalboken ISBN 952-9713-34-7, ISSN 1456-8209

Original-dvd:n ISBN 952-9713-35-5

Bilder: Kalle Kiviniemi

På bilderna: Sanna Hihnala och Maija Kuisma

Till texten hör en dvd som man får när man beställer den tryckta arbetstexten från NUD.

M.a.o. fattas dvd:n i den versionen som kan laddas ner på NUD:s hemsida.

Innehållsförteckning

FÖRORD	4
1. INLEDNING	5
2. VAD ÄR SOCIALA SNABBESKED?	6
3. VEM ANVÄNDER SOCIALA SNABBESKED?	7
4. NÄR ANVÄNDER MAN SOCIALA SNABBESKED?	7
5. VARFÖR ANVÄNDER MAN SOCIALA SNABBESKED?	7
6. VAR PRODUCERAR MAN SOCIALA SNABBESKED?	8
7. HUR UPPFATTAR MAN SOCIALA SNABBESKED?	8
8. HUR HAR MATERIALET SAMLATS IN?	9
9. SOCIALA SNABBESKED I KATEGORIER	10
10. SOCIALA SNABBESKED I ANDRA LÄNDER	10
11. BILDER OCH KORTA BILDFÖRKLARINGAR PÅ SOCIALA SNABBESKED	11
12. SOCIALA SNABBESKED SOM ANVÄNDS I MÖTESSITUATIONER	28
13. ÖVNINGAR	30
KÄLLOR	31

Bildförteckning – mest frekventa sociala snabbesked

1. Jag är här.....	13
2. Ja.....	13
3. Nej.....	14
4. Kaffe.....	14
5. Te.....	15
6. Telefon.....	15
7. Vänta.....	16
8. Försätt, det är ok att tala/teckna (ja).....	16
9. Jag vill säga någonting, jag ska berätta en sak.....	17
10. Klocka, tid.....	17
11. Skriva.....	18
12. Nödsignal.....	18
13. Gå någonstans, lämna det gemensamma rummet.....	19
14. Komma tillbaka.....	19
15. Byta plats.....	20
16. Folk går i omgivningen.....	20
17. Någon kommer hitåt.....	21
18. Vi går.....	21
19. Toalett, wc.....	22
20. Akta, stop, stanna.....	22
21. Sluta prata, vänta.....	23
22. Tala tystare.....	23
23. Tala högre.....	24
24. Talet börjar.....	24
25. Hörapparat i T-läge.....	25
26. Vad.....	25
27. Fråga.....	26
28. Reta/driva med.....	26
29. Tolk.....	27
30. Former.....	27
31. Riktning.....	28
32. Leende.....	28
33. Skratta.....	29
34. Gråta.....	29

Förord

I denna arbetstext har man samlat in sociala snabbesked som används av personer med dövblindhet i Finland och de andra nordiska länderna. Beskeden samlades in i förbindelse med Föreningen Finlands Dövblindas projekt ”*Dövblindas olika kommunikationsmöjligheter*” (Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet) och insamlingen av material till min licentiatavhandling i 2001–2005. Jag har undervisat och föreläst i de nordiska länderna om sociala snabbesked både för personer med dövblindhet, deras närpersoner och för personal, speciellt teckenspråkstolkar för dövblinda, ända sedan 1992. Detta har omfattat föreläsningar om de olika delområdena på dövblindkonferenser bl.a. i Island år 2005, och denna text finns i NUD:s engelska News Bulletin (News Bulletin 1/2004, 23–28) med titeln ”Communication in the Family. Incorporating Touch and Environmental Information through Holistic Communication”.

Sociala snabbesked är en del av en större helhet, användning av beröring i kommunikation, som jag kallar för social-haptisk kommunikation och filosofi. NUD har också översatt arbetstexten om den social-haptiska bakgrunden och filosofin (Arbetstext 49) och den kommer att publiceras på NUD:s hemsida <http://www.nud.dk/publikationer/49>

Jag har själv använt sociala snabbesked med mina dövblinda vänner samt i undervisning och tolkning med dövblinda i mer än 20 år. Jag använder dem dagligen både på jobbet och i mitt familjeliv. I min doktorsavhandling (under arbete när jag skriver detta) analyserar jag de social-haptiska elementen mera specifikt, omfattande och i detaljer. En del av dessa grundläggande element har redan nämnts i denna text. Andra delområden är exempelvis beskrivning med kroppsrörelser under ledsagning samt att uttrycka konst och hobbyn på kroppen. En del av de exempel som framkommer i texten är allmänna besked bland dem som jobbar med dövblinda. En del av de teckenspråksbaserade tecknen baserar sig på finskt teckenspråk.

Jag vill tacka alla personer med dövblindhet i Norden, deras familjemedlemmar och anställda som har kommit med sina praktiska erfarenheter och responser i föreläsnings- och undervisningssituationer. Jag vill speciellt tacka Pirkko Pölönen och Eila Särkimäki från Finland, styrgruppsmedlemmarna i kommunikationsprojektet, för deras kommentarer och tankar kring sina erfarenheter om kroppen och beröring. Jag vill också tacka Trine Næss för att ha delat sina egna erfarenheter om besked på kroppen i arbete med tolkar.

Tack till NUD som gav möjligheten till att få texten översatt, och tack för samarbetet, översättningen och korrekturläsningen till FM Pia Leppälä och FM Leena Zacho.

Till sist vill jag ge en särskild tack till min partner Russ Palmer, som under åren har tålmodigt delat sina erfarenheter med mig, för sin uppmuntran och tro på den verkliga nyttan och användningen av metoderna samt för medverkan som min arbetspartner i föreläsnings- och undervisningssituationer. På vår hemsida har vi också samlat flera av våra texter om olika ämnen (www.kolumbus.fi/riitta.lahtinen).

Jag tar gärna emot feedback och kommentarer i den e-postadress som står nederst på sidan. Jag önskar er en inspirerande läsning som ökar experimentlusten!

Frinton, England augusti 2006
 Riitta Lahtinen - riitta.lahtinen@yahoo.co.uk

1. Inledning

Användningen av sociala snabbesked har varit ett av de mest intressanta delområdena i kommunikation. Under de senaste åren har ämnet kommit fram i diskussioner i och med kommunikationsundervisning och tolkning till personer med dövblindhet. Framför allt i förbindelse med undervisningen av funktionell kommunikation uppstod det behov av att samla in de sociala snabbeskeden som används allmänt i Finland så att man kunde börja ge enhetlig undervisning i ämnet.

I och med informationsinsamlingen och undervisningen har man nu gett metoden ett enhetligt namn – sociala snabbesked. Detta är första gången man har samlat in sociala snabbesked i en publikation. Den feedback som vi har fått om sociala snabbesked är att det är en metod som gör kommunikationssituationerna smidigare. Man har upplevt att beskeden fungerar eftersom både de som talar och de som tecknar kan använda de samma sociala snabbesked som stöd till talad eller tecknad kommunikation. Beskeden stöder tillgång till information och ger framför allt den omgivningsinformation som man inte kan se eller höra i själva situationen.

Sociala snabbesked är en metod som under en gemensam aktivitet snabbt ger personen som har blivit dövblind information om ändringar i omgivningen. Sociala snabbesked ger information om sammanhang vid ändringar som sker i sociala situationer samt vid orientering i omgivningen. Idéerna till många av snabbeskeden har uppstått i praktiska situationer. På fältet har man använt dem i familjer och tolkningssituationer i flera årtionden – åtminstone i någon form.

Med hjälp av denna text kan man pröva olika sociala snabbesked i vardagssituationer och diskutera dem. Denna arbetstext fungerar som undervisningsstöd för personer med dövblindhet, familjemedlemmar, vänner, tolkar, personal och personer som studerar ämnet. Texten innehåller exempel och enhetliga begrepp för området kring sociala snabbesked.

Sociala snabbesked är ett av kommunikationens delområden som man i undervisnings- och rehabiliteringssammanhang bör presentera både för personer med dövblindhet och för närpersonerna. När syn och hörsel försämras är det en utmaning för alla som är kring personen, som håller på att bli dövblind, att lära sig en ny kommunikationsmetod.

I början av boken kan man läsa några tankar om vad sociala snabbesked är, vem som använder dem, när och varför man använder dem samt var på kroppen man får göra dem. Det finns en sammanfattning om materialinsamlingen samt om hur man använder sociala snabbesked i de övriga nordiska länderna. Boken innehåller 34 sociala snabbesked med bilder och korta förklaringar. Till sist kommer exempel på, situationslösningar till och övningar i användningen av sociala snabbesked med olika personer med dövblindhet och i olika situationer. Man har utarbetat en dvd som stöd till den skriftliga delen som består av exempel på de sociala snabbeskeden. Dvd:n hör till den tryckta versionen av denna arbetstext, som kan beställas på NUD.

2. Vad är sociala snabbesked?

Sociala snabbesked ger och förstärker den information om omgivningen och ändringar i omgivningen som en person med dövblindhet inte får genom att se och höra. Snabbeskeden är enstaka beröringsbaserade signaler på kroppen. På sin kropp uppfattar mottagaren beröringen och andra tillhörande element som rörelse och tyngdkraft. Funktionaliteten i de sociala snabbeskeden baserar sig på att de tydligt skiljer sig åt från varandra¹.

Sociala snabbesked stöder språklig information och i vissa situationer kan de fungera som självständiga informationsgivare. Sociala snabbesked ger situationskontexten snabbt, kort och oftast med bara en signal. I vardagligt tal i Finland används ofta ord som ”kroppstecken” eller ”kroppssignaler” för sociala snabbesked.

Sociala snabbesked kan bildas på olika sätt. De kan vara teckenspråkstecken (kaffe, te, telefon), teckenbaserade variationer (toalett, att retas) och naturliga rörelser (gå, komma) som man mottar på kroppen. Tecken på kroppen tecknar man på samma sätt som i fritt fält eller taktilt. Teckenbaserade variationer är besked som produceras på kroppen där man kan se den ursprungliga teckenstrukturen men som genom tiden har format sig till en form som passar kroppen. Med naturliga rörelser menar man de rörelser som även icke-teckenspråkiga använder naturligt i vardagen när de kommunicerar med tal.

I vissa situationer kan man använda flera snabbesked efter varandra när man till exempel vill precisera om en person vill ha ”kaffe eller te”. Då ger man dessa besked (kaffe, te) efter varandra.

Med sociala snabbesked kan man uttrycka närvaro (jag är här), feedback (ja, nej), aktivitet (att gå) och rum (att rita utrymmet). Dessa kan kombineras och till exempel bli till en beskrivning av hur man färdas i ett visst utrymme. Beskeden ger extra information under samspelet och hjälper att känna igen folk (kroppsnamn², tolk). Utöver det kan man beskriva former (kvadrat, rektangel), berätta riktningar samt beskriva ansiktsuttryck (leende). I praktiken kan det förekomma olika variationer av sociala snabbesked.

Sociala snabbesked är ett delområde i beskrivning. Många språkliga och funktionella sammanhang är beroende av den information som beskrivningen ger. Man kan beskriva med ord, tecken, rörelse, genom att leda handen till objektet, att rita på kroppen eller med sociala snabbesked. Med hjälp av dessa kan personen med dövblindhet få högklassig och önskad information om omgivningen och ändrande situationer.

Ibland går tolkningssituationen snabbt och tolken måste göra ett val mellan språklig tolkning och beskrivning. Detta kan till exempel hända när kunden talar med en annan person och det samtidigt händer någonting i omgivningen som det är viktigt att meddela om. I dessa situationer kan man till exempel ge informationen med ett socialt snabbesked utan att behöva avbryta diskussionen eller aktiviteten³.

1 Lahtinen, R. 2002; 2003a.

2 Lahtinen, R. 2005.

3 Lahtinen, R. 2004a; Lahtinen, R. & Marttila, J. 2004.

3. Vem använder sociala snabbesked?

Syn- och hörselskadade, personer som håller på att bli dövblinda och personer som är helt dövblinda, det vill säga olika dövblindgrupper, kan använda samma sociala snabbesked oberoende av vilket språk de använder. Användningen av sociala snabbesked är alltså likadant oavsett om personerna använder tal eller teckenspråk.

Sociala snabbesked kan användas åt båda håll. Det betyder att personen med dövblindhet också kan ge ett snabbesked till en annan person; vän, tolk, eller en annan person med dövblindhet. Beskeden kan användas mellan familjemedlemmar och vänner i kommunikation, ledsagning och tolkning.

4. När använder man sociala snabbesked?

I principen kan man använda sociala snabbesked när som helst när båda parter känner till beskedens innehåll och vill använda dem. Man kan använda dem i många olika situationer och sammanhang.

Följande exempel visar några typiska situationer:

- när två personer tecknar med varandra i fritt fält eller taktilt kan tolken informera om ändringar i omgivningen; att mötet börjar, det serveras kaffe osv.
- till en person som använder teleslinga kan tolken informera om ändringar i omgivningen, t.ex. när man får börja tala, visa riktningar osv.
- i familjesammanhang i gemensamma aktiviteter när någon förflyttar sig i det gemensamma rummet, eller när händerna är upptagna när man t.ex. diskar, eller i affären kan man berätta att man lämnar det gemensamma rummet,
- när man ser på tv och lyssnar via teleslinga,
- i datorundervisning kan man t.ex. rita datorskärmen och teckna kroppstecken som hör till datorbruk⁴,
- att ge feedback när man pysslar, t.ex. vid lärarbete,
- i hobbyer som vid bowling kan man t.ex. beskriva hur kloten rullar och hur käglorna slås ner,
- att ge feedback i bilen, i affären, i alarmsituationer,
- i nödsituationer där man ska ge snabb information om att man ska förflytta sig ut (nödsignal),
- i situationer där tolkens beteende ändrar sig eller tolken flyttar sig från sin plats.

Med en tolk använder man ofta sociala snabbesked på möten och föreläsningar. Vanligen blir personen innan tolkningssituationen överens med sin tolk om de signaler som ska användas. När personen med dövblindhet själv talar eller tecknar får han/hon samtidigt information av tolken om ändringar i omgivningen så som att någon kommer eller går osv. Om personen med dövblindhet har två tolkar kan den ena tolken koncentrera sig på att ge tips om omgivningen i realtid.

5. Varför använder man sociala snabbesked?

Sociala snabbesked är en möjlighet för personen med dövblindhet att få visuell information om omgivningen, eftersom problem med synen är gemensamma för olika dövblindgrupper. Beskeden gör det möjligt att få omgivningsinformation i realtid utan att man behöver avbryta den aktivitet man håller på med som skrivning, lärarbete, diskning, diskussion osv. Detta sparar energi, möjliggör en bättre kontroll över situationen och ger flera möjligheter för delaktighet. I tillägg är det lätt att lära

4 IT-viittomat CD. 2005. (*IT-tecken CD*.)

sig snabbesmeden och att ge dem är också snabbt. Man behöver inte använda syn eller hörsel till att uppfatta dem eftersom man mottar dem direkt på kroppen på neutrala kroppsområden.

Personer med dövblindhet har motiverat användningen av tecken på kroppen med att det sparar resurser. Med en så kallad kortmetod som denna kan man snabbt ge besked. Man får mest ut av metoderna när båda parterna behärskar de metoder som används.

Personer med dövblindhet motiverar för den smidiga användningen av sociala snabbesked bl.a. med att beskeden snabbt klargör situationsförlopp. Om man redan i början hade meddelat om att någon kom eller gick i en situation, skulle personen med dövblindhet inte senare behöva leta efter personen i fråga⁵.

6. Var på kroppen mottar man sociala snabbesked?

Man ger sociala snabbesked på neutrala kroppsdelar som man har blivit överens om. Med neutrala kroppsdelar avses handen, armen, axeln, övre ryggen och ett smalt område på lårens yttre sida. När man sitter bredvid varandra ger man oftast besked på överarmen och axeln (t.ex. i ett auditorium), när man sitter eller står bakom personen kan man ge besked till exempel på övre ryggen (t.ex. datorundervisning). Till användningen av sociala snabbesked hör alltid en ömsesidig respekt och en oskriven regel är att man använder de neutrala kroppsområdena.

Människor är olika och upplever beröring på olika sätt. Därför är det alltid bra att tala om personens önskemål på förhand, hur man använder de sociala snabbeskederna och var på kroppen man vill motta dem. Användning av kropp och beröring är alltid personligt och beroende av tillåtelse. För några personer tar det längre tid att vänja sig till att motta information genom kroppen och känselsinnet, andra lär sig snabbt att använda metoden. Några mottar besked enbart på vissa kroppsområden som till exempel handryggen, medan andra inte vill använda beskeden alls.

Oftast kan man ge sociala snabbesked på olika kroppsdelar utan att informationen ändrar sig. Men det finns några snabbesked som bara ges på ett visst, på förhand bestämt ställe. Ett exempel är personens kroppsnamn. Skribentens eget kroppsnamn är 'hårknut' (håret uppsatt i knut = Riitta). 'Hårknut' formas med en halvöppen hand alltid uppe på axeln. När man gör denna beröring annanstans på kroppen, betyder den inte längre personen i fråga.

Man kan till exempel beskriva rum genom att rita rummets form på övre ryggen eller i handflatan. Man kan rita i handflatan eller på armen när man sitter och på ryggen när man står. I Tammerforsområdet samlade dövblindmedarbetaren in snabbesked som ges på kroppen. Som en förekomstform för snabbesked presenterades ritning då man till exempel beskriver ett utrymme genom att rita en karta över det. Genom att rita former kan man rita kartor över olika slags utrymmen som rum, torg, korridor osv. Om utrymmet innehåller många delar som ska beskrivas är det bäst att rita på ett stort område som t.ex. ryggen. Om kartan är enkel kan man göra den även på ett litet område som i handflatan⁶.

5 Lahtinen, R. 2004a.

6 Hiltunen, S. 2003.

7. Hur uppfattar man sociala snabbesked?

När man ger sociala snabbesked på kroppen känner mottagaren av beröringen var det sociala snabbeskedet gavs. Mottagaren kan känna beröringsstället, rörelsen, rörelsens riktning och tyngdkraften. Genom att variera dessa element kan man skapa snabbesked som skiljer sig från varandra⁷.

8. Hur har materialet samlats in?

Resultaten i denna publikation baserar sig på intervjuer om flytande tolkning som utfördes 2001–2002⁸. En del av resultaten har tidigare kommit ut i andra publikationer från projektet ”Dövblindas olika kommunikationsmöjligheter” (Kuurosokeiden eri kommunikaatiomahdollisuudet).

Allt i allt intervjuades 32 personer med dövblindhet. 10 av dem använde hörapparat och teleslinga till att motta kommunikation och producerade själv talad finska, 10 mottog tecken (teckenspråk/tecknat tal) i fritt fält och producerade själv teckenspråk eller tecknad finska (döva/vuxendöva). 12 personer använde taktil tecknande eller andra metoder till att motta information och producerade själv talad finska eller teckenspråk.

I intervjuerna om flytande tolkning frågade man personer med dövblindhet bl.a. om vilka sociala snabbesked de använder. I intervjuerna samlade man även för första gång in sociala snabbesked som personer med dövblindhet använder som en del av beskrivning som stöd till språklig information, syninformation och hörselinformation. Av de intervjuade hade 27 personer erfarenheter om användningen av sociala snabbesked. Det fanns dock individuella skillnader i användningen av dem.

De mest allmänna sociala snabbeskeden var ’ja’, ’nej’ och ’kaffe’. Jakande och nekande uttryck gjordes på lite olika sätt. Snabbeskedet ’ja’ kan betyda olika saker beroende på situationen. Det kan vara ett uttryck på jakande eller höra till en viss aktivitet som ’nu får man tala’. Ja-beskedet blev oftast uttryckt med en ”klappning” på handen eller armen. Nej-beskedet blev uttryckt på tre olika sätt: att röra handen horisontalt fram och tillbaka på mottagarens arm, att göra ett minus på handen eller armen eller att trycka lätt på mottagarens lår. Två sistnämnda sätt användes med familj och vänner.

Man använde också vänta-beskedet i sociala situationer för att uttrycka att alla inte var redo för en viss aktivitet. Beskrivning av människors ansiktsuttryck som leende markerades genom att rita en båge som står för ett leende. Andra snabbesked som används i tolkningssituationer är t.ex. beskrivning av beteende, att ta kontakt, att flytta sig eller lämna stället, kroppsnamn, tolk-tecknet, frågan ’vad’ och i ledsagningsituationer tecken som gör det lättare att förflytta sig. Utöver detta använde man ofta de situationsbundna snabbeskeden som informerade om kaffe- eller teservering.

Det kom fram en faktor som är konkret och viktig för personer med dövblindhet: tolken ska uppmärksamma t.ex. med ett kroppstecken när situationen fortsätter; ’nu började någon teckna’. Tolken borde också klargöra otydliga inlägg och till exempel använda vad-tecknet när man ber om upprepning.

I intervjumaterialet funderades även på vad som avses med ändrande situationer och hurdan information man önskar i dessa situationer. Personer som använder sin syn och hörsel funktionellt kan möjligtvis se eller höra när folk kommer eller går. Men med ett smalt inskränkt synfält är det omöjligt att samtidigt följa både tolken och det som händer i omgivningen. Om en person med hörapparat

7 Lahtinen, R. 2003a.

8 Lahtinen, R. 2004a.

lyssnar via teleslinga kan han/hon inte samtidigt höra när folk kommer och går i omgivningen. Då är det möjligt att få information om omgivningen genom att använda sociala snabbesked.

9. Sociala snabbesked i kategorier

Man har delat de sociala snabbeskeden in i tio undergrupper utgående från den insamlade informationen⁹:

1. **Feedback på en fråga eller en aktivitet**
- exempelvis 'ja', 'nej'
2. **Signaler som uttrycker början av en diskussion, turbyte och kontinuitet**
- exempelvis 'jag är här', 'vänta', 'vi fortsätter', 'det är ok att tala', 'jag vill säga någonting'
3. **Preciserande frågor**
- exempelvis 'vad' (kan du upprepa det som blev sagt sist)
4. **Besked som uttrycker aktiviteten i omgivningen eller ändringar i aktivitet, där man till exempel ger ett tips om att tal eller tecknande startar eller ett tips om aktiviteter**
- exempelvis att serveringen börjar (någon kom in med kaffe, te)
5. **Gemensam social aktivitet**
- exempelvis att man lämnar situationen (toalett) eller kommer in i situationen
6. **Signaler som används under ledsagning och när man förflyttar sig**
- exempelvis 'stop', 'stanna' eller andra ledsagningssignaler som 'vi går' (det är ok att fortsätta gå)
7. **Signaler för att känna igen personer**
- exempelvis 'tolk'-tecknet på kroppen eller det egna kroppsnamnet
8. **Uttryck som används för att beskriva ansiktsuttryck på dem som är i omgivningen**
- exempelvis leende, skratt eller neddragna mungipor
9. **Att uttrycka form**
- exempelvis att rita rummets form
10. **Att visa riktningar**
- exempelvis upp, ner, till vänster, till höger

10. Sociala snabbesked i olika länder

Sociala snabbesked används i flera länder bland personer med dövblindhet. I Danmark gjorde personer med dövblindhet en video på teckenspråk¹⁰ efter en utbildning¹¹ arrangerad av dövblindföreningen. Där berättar personer med dövblindhet som är helt taktila hand till hand –tecknare om vilka sociala snabbesked de använder, var och varför. I Danmark använder man Lorm-handalfabetet som en kommunikationslösning bland äldre personer med dövblindhet som använder tal. I Lorm-alfabetet rör den som bokstaverar på olika ställen i mottagarens öppna handflata. Vid sidan om handalfabetet använder man vardagstecken och så kallade taktila signaler på handryggen eller armen¹².

I Island har man bland annat underlättat handalfabetet för äldre personer med dövblindhet genom att anpassa dem efter personens behov. Vid sidan om taktilt handalfabet använder man snabbesked som t.ex. tecken som baserar sig på vardagstecken eller feedback på handen¹³. På Eikholt resurscenter för dövblinda i Norge är sociala snabbesked en del av kommunikationsundervisningen i rehabiliteringen.

9 Lahtinen, R. 2002; 2004a; 2004b.

10 Taktile Signaler. 2000.

11 Lahtinen, R. & Palmer, R. 1999.

12 Tredje Vej Systemet. 2005.

13 Þórhallsdóttir, L. 2002.

11. Bilder och korta bildförklaringar på sociala snabbesked

På följande sidor presenteras de sociala snabbesked som används mest. Ovanpå bilderna står en kort förklaring hur beskedet görs. Om det inte står var beskedet ska göras kan det göras på kroppens neutrala områden enligt avtal. Orden med understrykning är sådana besked som man enbart gör på ett på förhand bestämt ställe. I de teckenspråksbaserade begreppen står tecknet med stora bokstäver.

Mest frekventa sociala snabbesked

1. Jag är här – man tar kontakt med handen eller foten. Kontakten förblir. Beröringen är lätt.

2. Ja – klappning med handen som görs med en upp-och-ner-rörelse med handen. Rörelsen kan upprepas.

3. **Nej** – en horisontal rörelse fram och tillbaka med handen.

4. **Kaffe** – KAFFE-tecknet, cirkelrörelse med en knyten näve. Exempelvis i restaurangen när servitrisen går runt med en kaffeanna; 'Mer kaffe?' eller när det kommer kaffeservering i mötesrummet; 'Någon kom in med kaffe'.

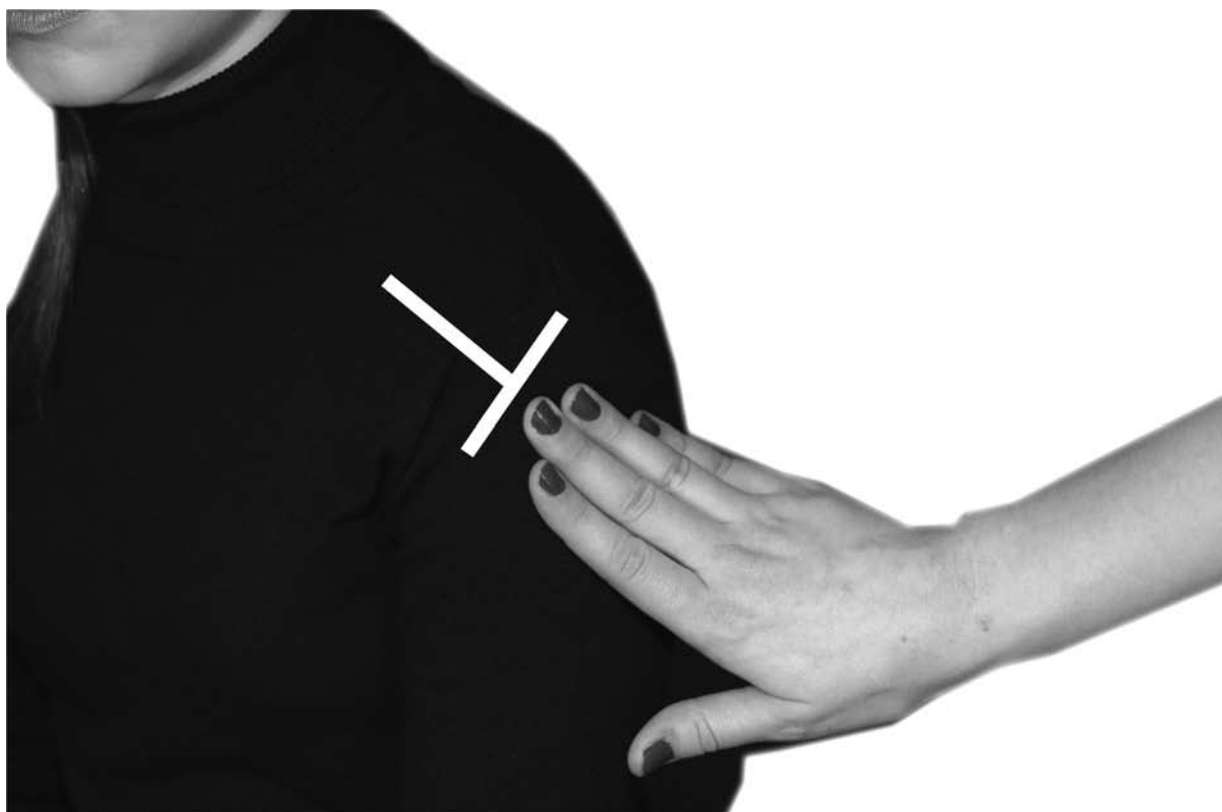
5. **Te** – TE-tecknet med ett lugnt och tydligt drag. Tummen bör kännas tillräckligt tydligt.

6. **Telefon** – TELEFON-tecknet. Mottagaren känner beröringen med tummen och lillfingret; 'Telefonen ringer'.

7. **Vänta** – man trycker lätt med handen tills det är mottagarens tur. Då vet personen med dövblindhet när det till exempel är hans/hennes tur så att man inte börjar tala samtidigt med någon annan.

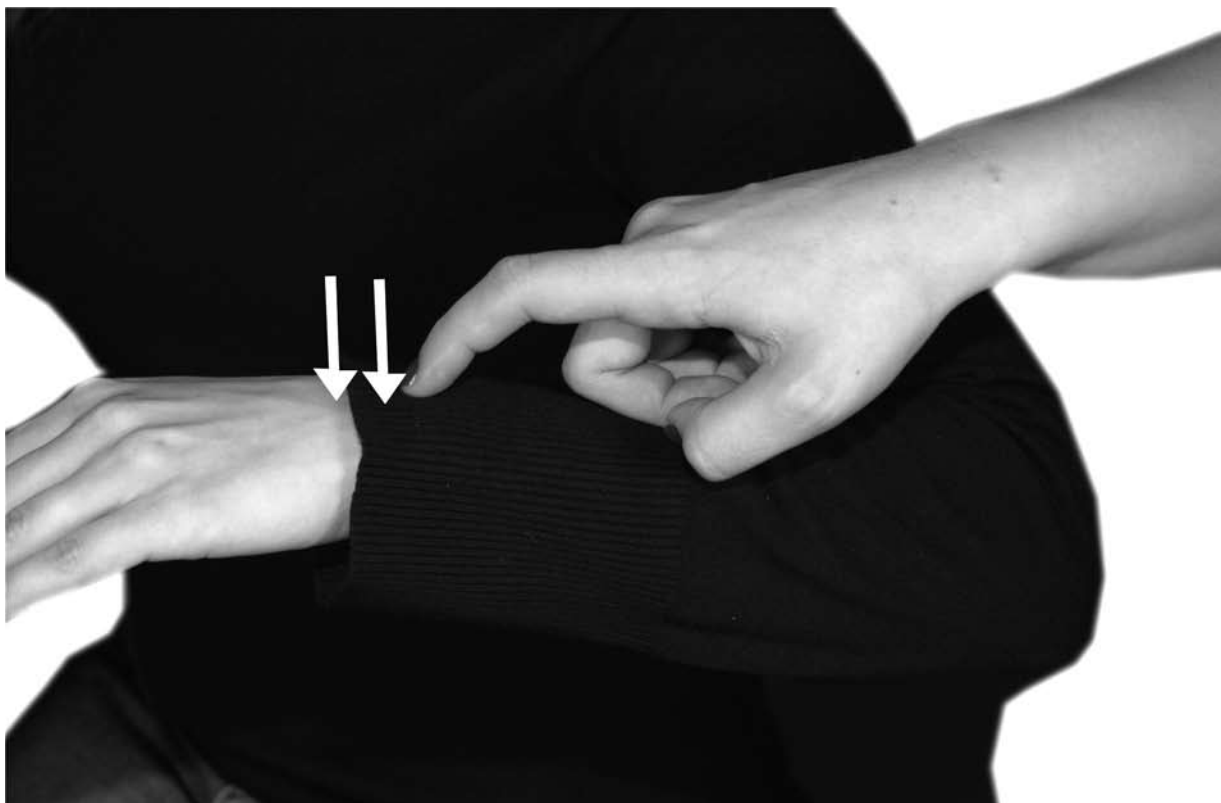
8. **Fortsätt, det är ok att tala/teckna (ja)** – ja-feedbacken upprepas under aktiviteten.

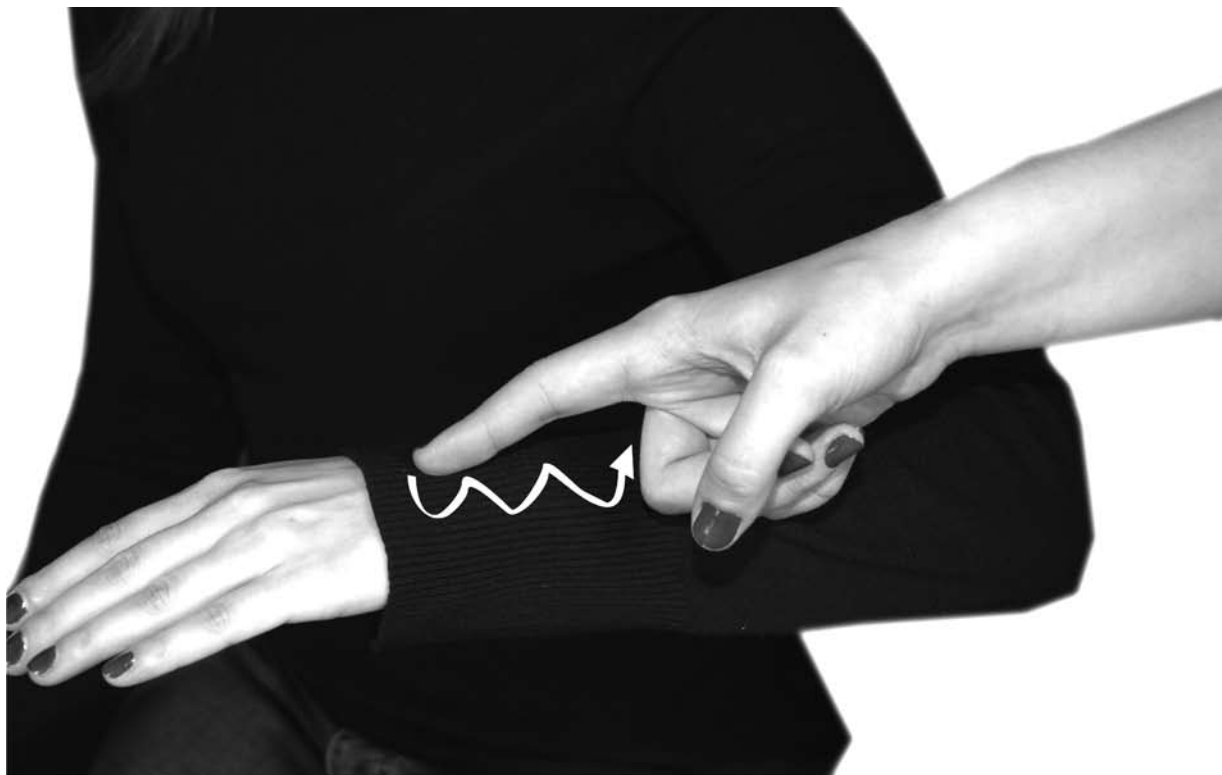
9. **Jag vill säga någonting, jag ska berätta en sak** – en snabb, upprepad 'knackning' med fingerspetsarna.

10. **Klocka, tid** – ett par knackande rörelser med pekfingret på handleden där man brukar ha ett armbandsur. Detta kan betyda 'Vad är klockan?', 'Kom ihåg, klockan', 'Snart ska vi gå'.

11. Skriva – en skrift-liknande rörelse med pekfingret. Exempelvis när det bes om underskrift i banken.

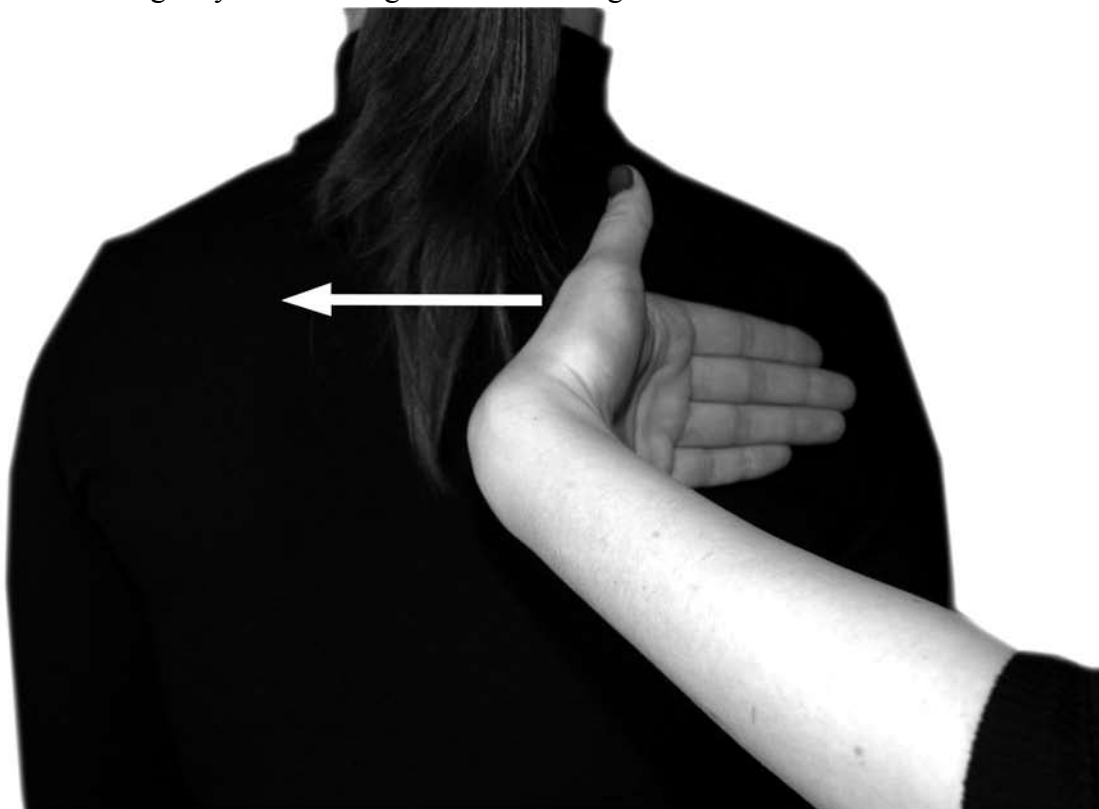

12. Nödssignal – man ritar ett stort och igenkännbart X på ryggen, betyder 'nu går vi snabbt, förklaringen om vad som har hänt följer när vi kommer till ett lugnt ställe'¹⁴.

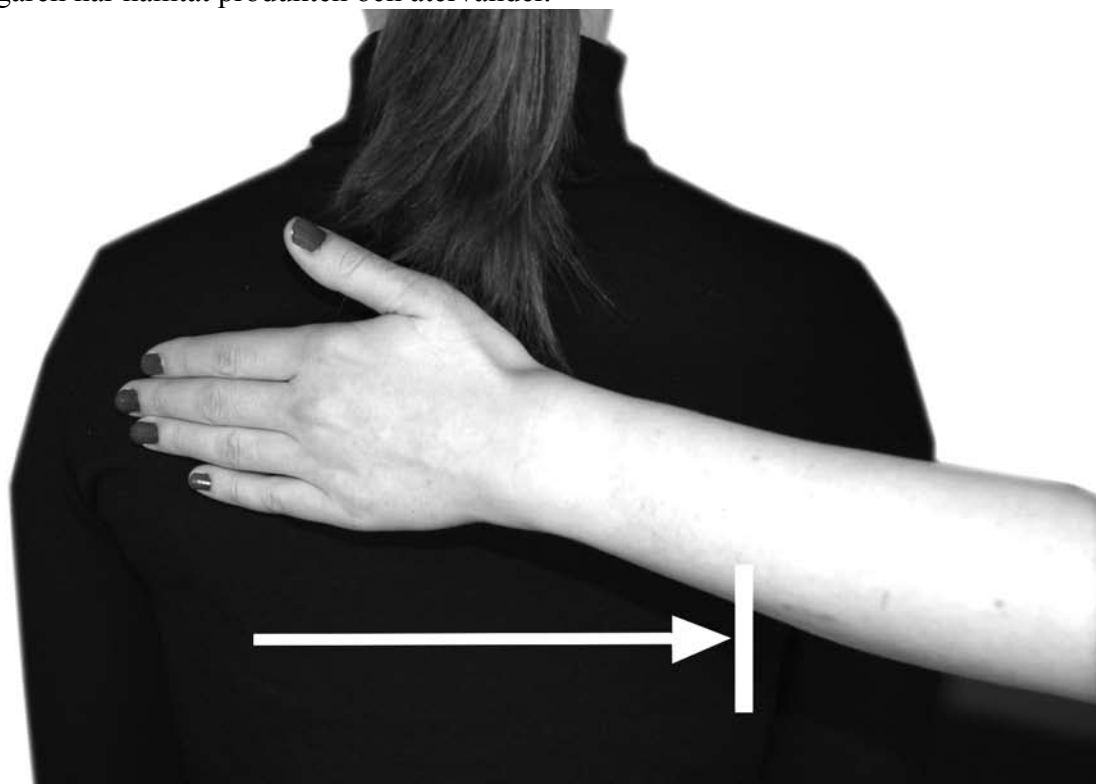

14 Lahtinen, R. 2003b.

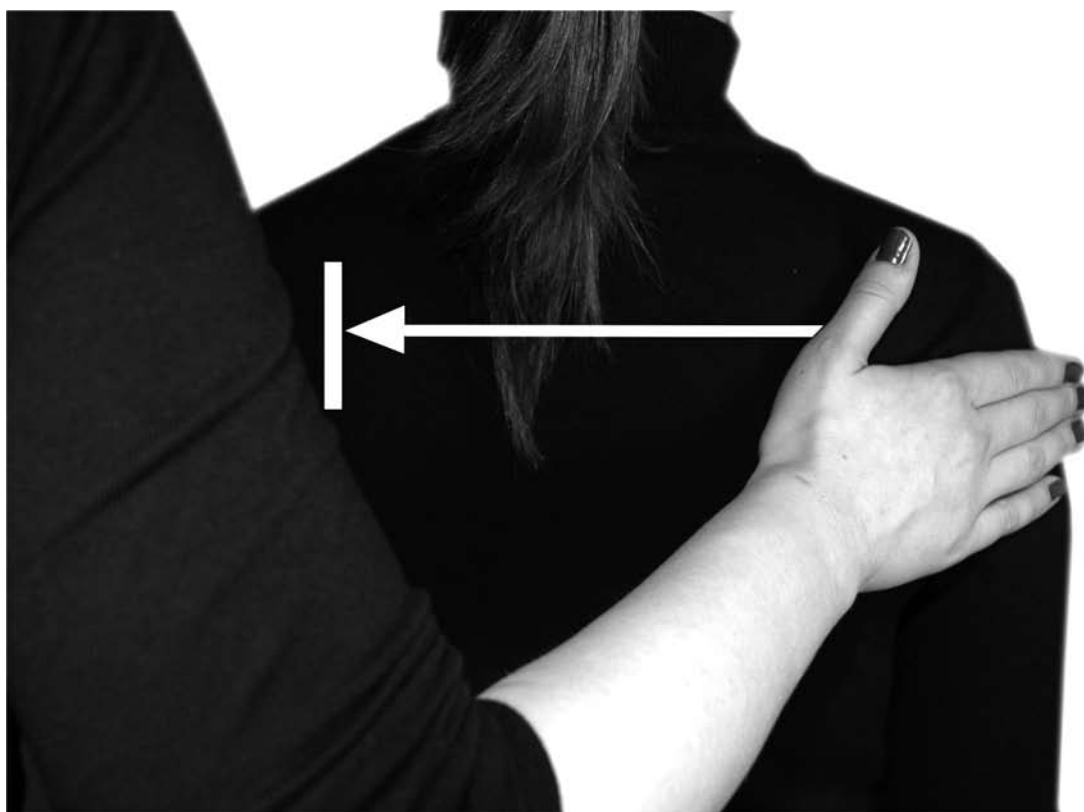
- 13. Gå någonstans, lämna det gemensamma rummet** – ett långt drag med hela handen i den riktning man ska gå. Exempelvis i affären när ledsagaren går för att hämta en produkt som ska köpas. Att man visar riktning betyder att ledsagaren lämnar det gemensamma rummet men återvänder snart.

- 14. Komma tillbaka** – ett långt drag med hela handen mot den egna platsen. Exempelvis i affären när ledsagaren har hämtat produkten och återvänder.

- 15. Byta plats** – hela handen drar ett långt horisontalt drag samtidigt som man flyttar sig från personens ena sida till den andra sidan. Man ska byta plats från ryggsidan om det bara är möjligt.

- 16. Folk går i omgivningen** – GÅ-tecknet fram och tillbaka exempelvis på ett möte innan mötesstart, betyder att folk rör sig runt i rummet.

- 17. Någon kommer hitåt** – GÅ-tecknet från den riktning personen kommer. Då vet personen med dövblindhet från vilket håll en person närmar sig honom/henne.

- 18. Vi går** – GÅ-tecknet på armen betyder att man kan fortsätta gå.

19. Toalett, wc – en snabb horisontal rörelse fram och tillbaka med pek fingret på ett ställe betyder att personen i fråga ska gå på toalett.

20. Akta, stop, stanna – i en ledsagningssituation när man går sträcker ledsagaren armen snabbt ut framför personen med dövblindhet och man stannar.

- 21. Sluta prata, vänta** – samma som vänta-beskedet men tyngre. Betyder att det exempelvis av något skäl är opassande att tala om ämnet.

- 22. Tala tystare** – man gör en horisontal nedåtgående rörelse med handkanten på armen. Om personen inte själv kan höra sin egen röst kan han/hon be om tips när han/hon talar för högt.

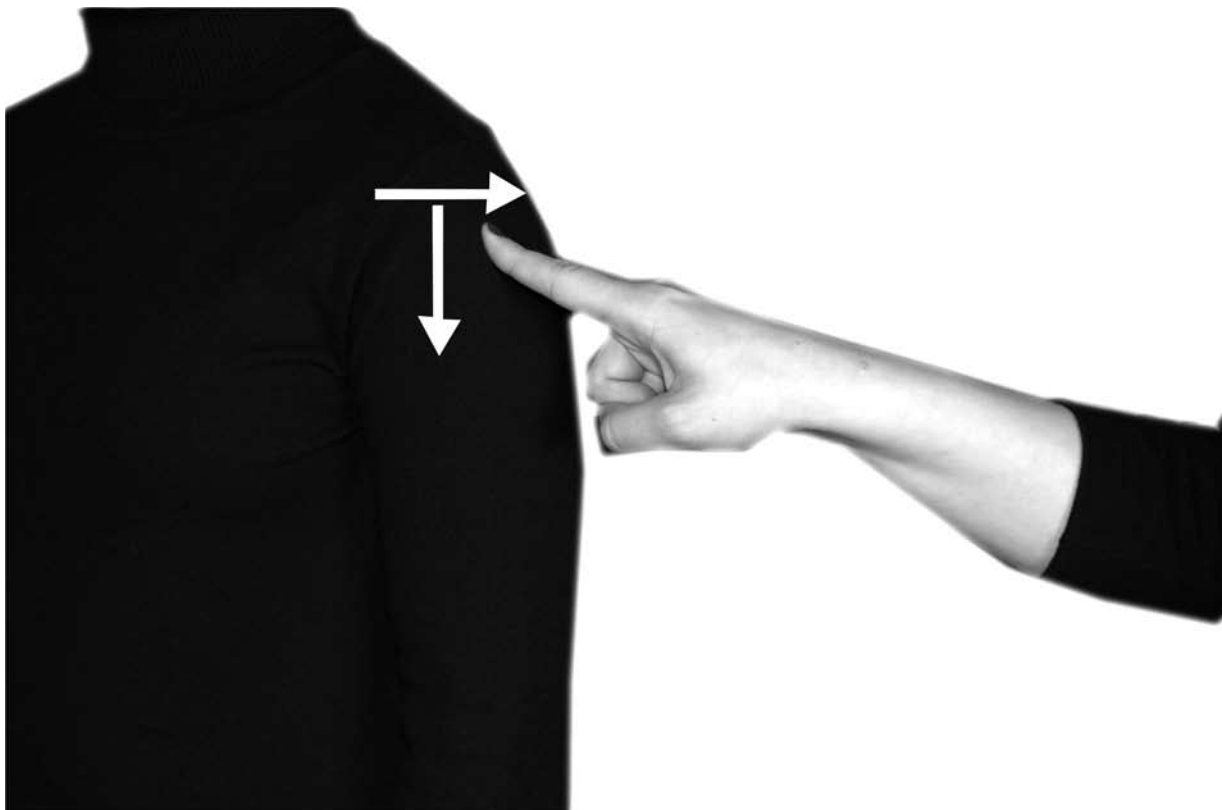
23. Tala högre - man gör en horisontal uppåtående rörelse med handkanten på armen.

24. Talet börjar – SAK-tecknet med handen i vertikal position betyder att mötet eller föreläsningen fortsätter eller börjar.

- 25. Hörapparat i T-läge** – man ritar ett stort T på handen eller armen då det är dags att koppla hörapparaten i T-läge.

- 26. Vad** – VAD-tecknet med pekfingret, en liten fram-och-tillbaka-rörelse på ett ställe. Rörelsen sker på ett ställe, den flyttar sig inte. Beskedet betyder att lyssnaren inte har förstått det som blev sagt och att det ska upprepas tydligare och långsammare.

27. Fråga – man ritar ett frågetecken med pekfingret som betyder att personen har en frågande min eller att saken inte blev helt klar.

28. Reta, driva med, skoja – RETA-tecknet, man 'petar' lätt och lugnt på mottagaren några gånger med pekfingret. Detta ger ett tips om att 'detta är en vits', 'någon driver med dig' eller 'det blev sagt med humor'.

- 29. Tolk** – TOLK-tecknet berättar att tolken har ankommit. Om personen med dövblindhet exempelvis talar med en annan person kan tolken ge TOLK-tecknet på personens kropp så att personen med dövblindhet blir medveten om att den egna tolken har ankommit.

- 30. Former** – man ritar formen av rummet med pekfingeret, exempelvis cirkel, kvadrat eller trekant. Ett tillräckligt utrymme för att rita former finns t.ex. i handflatan eller på övre ryggen.

31. Riktning – man ritar riktning med handen exempelvis på låren eller skuldran. Riktningen kan till exempel vara det att man uttrycker gångriktningen.

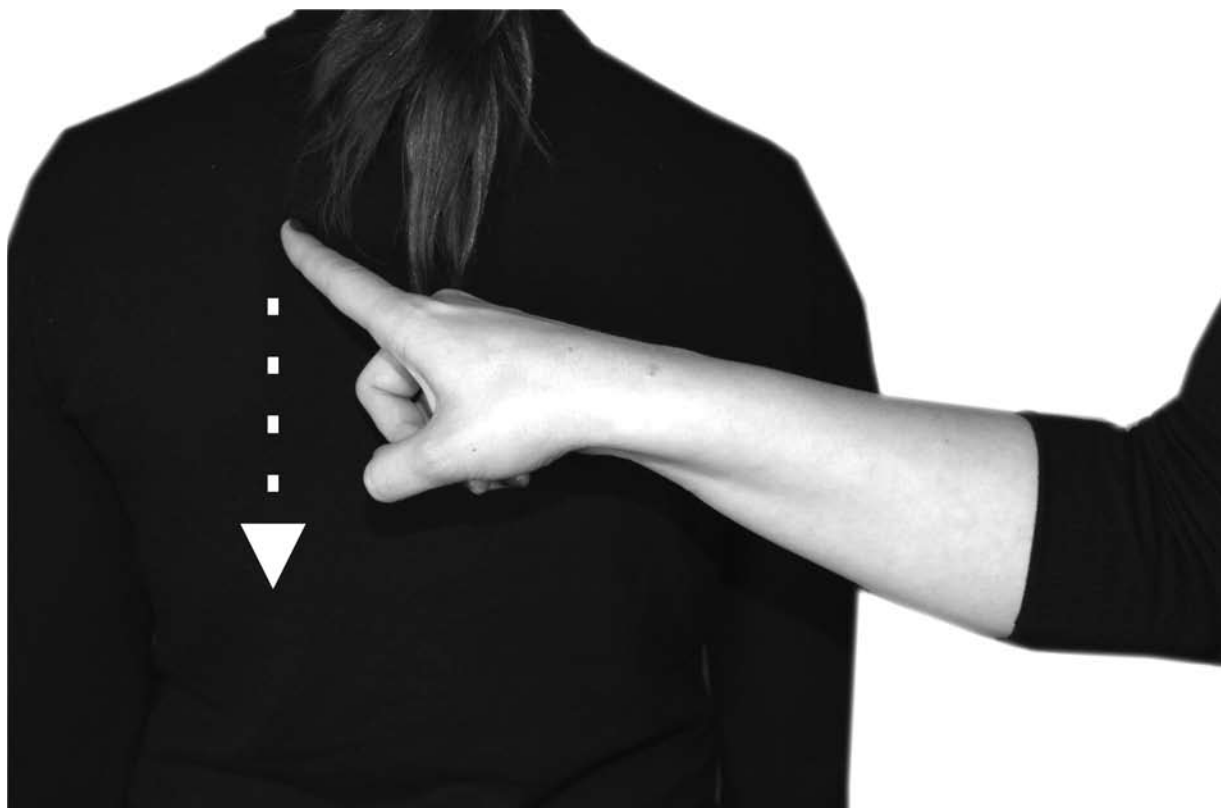
32. Leende – man ritar ett leende med pekfingret.

33. Skratta – man ritar leende med pekfingeret flera gånger.

34. Gråta – man ritar tårar med pekfingeret.

12. Sociala snabbesked som används i mötessituationer

I kommunikationsprojektets styrgrupp, som består av personer med dövblindhet, har man ofta diskuterat vad som kännetecknar ett välfungerande möte. Ett möte kan till exempel vara föreningens årsmöte, ett klubbmöte eller vilken som helst situation där flera människor samlas. Det är viktigt att mötessituationen är kontrollerbar för personer med dövblindhet och för tolkarna. Om situationen och sammanhangen fattas är det väldigt hårt och svårt att följa med i det som sker.

I Jyväskylä i 2003 höll man en kurs i mötesteknik för personer med dövblindhet. Där samlade man in sociala snabbesked som används på möten och som gör det möjligt att mötet och uppfattningen av omgivningen kan upplevas i realtid och vara lättare att följa. Den insamlade informationen och kommentarerna kommer från personer med dövblindhet som har deltagit på föreningsmöten.

Att samtidigt motta två besked, som att motta tal eller tecken samtidigt med sociala snabbesked, kan vara svårt i början. Det är värt för mottagaren att tänka på vilka snabbesked som skulle kunna underlätta mötet så att han/hon fortfarande kan motta dem och ha kontroll över situationen. Om personen har strategier som underlättar situationen är det bra att berätta det för tolken innan mötet under en eventuell tolkningsbriefing. En person som använder taktilt teckenspråk kan till exempel ha med sig två tolkar på ett möte. Den ena tolken kan tolka ordförandens tal taktilt och den andra tolken som sitter bredvid kan ge sociala snabbesked på kroppen. En person som lyssnar via teleslinga kan sitta bredvid en tolk som ger besked som behövs i mötessituationen.

Här följer några exempel på metoder som används i mötessammanhang bland grupper som använder olika kommunikationsmetoder. Med finns a) de som mottar tal, b) de som mottar tecken i fritt fält och c) de som använder taktila tecken. Till sist kommer exempel på d) sociala snabbesked som mottas på kroppen och som används i mötessituationer. Följande mötessituationer behandlas: ändring i situationen, namnupprop, början eller slut på mötet, man får ordet, folk kommer eller går, plötsliga händelser och ändringar i omgivningen samt mötesdeltagarnas reaktioner.

Situationen ändrar sig, mötet börjar eller fortsätter

- De som använder tal och teleslinga: personen använder sin hörsel, tolken berättar med tal att mötet fortsätter och berättar att hörapparaten ska kopplas i T-läge.
- De som tecknar i fritt fält: tolken tar ögonkontakt och tecknar 'mötet börjar'.
- De som tecknar taktilt: tolken tecknar taktilt: 'Ordförande talar, mötet börjar. Alla är inte på sina platser än. Ordförande läser i sitt protokoll.'
- Användning av kropp / hand: man klappar mottagaren på armen (en beröring för uppmärksamhet berättar för personen med dövblindhet att situationen håller på att ändra sig). Man skriver ett stort T på armen.

Namnupprop

- De som använder tal och teleslinga: hör namnen genom teleslingan, men om närvaro inte bekräftas med tal, får personen inte veta vem som faktiskt är närvarande.
- De som tecknar i fritt fält: man bokstaverar namnet och tecknar persontecknet, ofta uttrycker man också riktningen där personen sitter.

- c) De som tecknar taktilt: man bokstaverar namnet och tecknar persontecknet taktilt, och berättar om personen är närvarande eller inte.
- d) Användning av kropp / hand: till en person som lyssnar via teleslinga kan man exempelvis efter namnet ge en ja- eller nej-feedback på handen för att bekräfta om personen är på plats.

Att be om ordet

Till den som ber om ordet ska man ge besked när hans/hennes önskan är noterad.

- a) De som använder tal och teleslinga: hör namnen genom teleslingan, talaren berättar vem som har bett om ordet.
- b) De som tecknar i fritt fält: tolken tolkar när det berättas vem som har bett om ordet, och uttrycker när kundens önskan är noterad.
- c) De som tecknar taktilt: tolken tolkar taktilt när det berättas vem som har bett om ordet, och uttrycker det när kundens önskan är noterad.
- d) Användning av kropp / hand: för en person som använder teleslinga kan man exempelvis uttrycka det när andra ber om ordet genom att lyfta handkanten på mottagarens arm. Om flera ber om ordet upprepar man rörelsen. Med en ja-feedback på personens hand när han/hon har bett om ordet berättar att personens önskan är noterad.

Att börja tala eller teckna

Innan man kan börja tala eller teckna ska man vara säker på att alla är redo för att lyssna och att tolkningen är i ordning. För personen som ger sitt inlägg är det viktigt att få feedback: kan lyssnarna förstå talet, hur långt har tolkningen kommit, om rösten är lagom osv.

- a) De som använder tal och teleslinga: när man talar i teleslingan kan man inte få annan information via teleslingan under det egna inlägget.
- b) De som tecknar i fritt fält: tolken visar antingen genom att nicka eller med ett tecken att han/hon har fått mikrofonen och att kunden kan börja teckna.
- c) De som tecknar taktilt: tolken berättar med en ja-feedback att han/hon har fått mikrofonen och kunden kan börja teckna. Tolken ger ja-feedback då och då när en sekvens är tolkad.
- d) Användning av kropp / hand: man kan ge flera olika signaler på kroppen som 'ja' (fortsätt, allt är ok, du kan tala), 'vänta' (alla är inte redo för att lyssna än), 'tala högre', 'tala tystare'.

När folk kommer och går

- a) De som använder tal och teleslinga: får veta detta om talaren berättar det i teleslingan.
- b) De som tecknar i fritt fält: tolken kan hinna beskriva att folk kommer och går i rummet.
- c) De som tecknar taktilt: tolken kan hinna beskriva att folk kommer och går i rummet.
- d) Användning av kropp / hand: för en person som lyssnar via teleslinga kan man med GÅ-tecknet visa att någon kommer eller går i rummet.

Plötsliga händelser och ändringar i omgivningarna

Exempelvis att någon kommer in med kaffe, dryck eller mat.

- a) De som använder tal och teleslinga: får veta detta om talaren berättar det i teleslingan.
- b) De som tecknar i fritt fält: man tolkar det som talas, tolken kan även hinna beskriva serveringen som har kommit.

- c) De som tecknar taktilt: man tolkar det som talas, tolken kan även hinna beskriva serveringen som har kommit.
- d) Användning av kropp / hand: KAFFE-tecknet på armen berättar att någon har kommit in med kaffe.

Mötesdeltagarnas reaktioner

Exempelvis under det egna inlägget beskriver man ansiktsuttryck, nickande, huvudskakning och leende.

- a) De som använder tal och teleslinga: hör bara talarens röst och den information som det innehåller. Man kan inte höra andras reaktioner i teleslingan.
- b) De som tecknar i fritt fält: man tecknar det som sägs och berättar om omgivningens reaktioner om man hinner.
- c) De som tecknar taktilt: man tecknar taktilt det som sägs och berättar om omgivningens reaktioner om man hinner.
- d) Användning av kropp / hand: personen som tecknar taktilt eller talar i teleslinga får information om ansiktsuttryck exempelvis genom att man ritar det (leende), visar nickande med en ja-signal, huvudskakning med en nej-signal.

13. Övningar

Övning 1. Besked utan ord

När du nästa gång är tillsammans med en familjemedlem, tolk, vän eller någon annan i olika situationer, tänk på och skriv ner vilka ordlösa signaler du kan avläsa på deras kropp eller vad de signalerar till dig via beröring. Diskutera dessa besked och signaler.

Övning 2. Att rita former

Rita olika former på ryggen, handen och på ett bord. Det kan exempelvis vara en kvadrat, en rektangel, en cirkel och en trekant.

Övning 3. Vilka möjligheter har vi att på ett möte få information om människors beteende och ändringar i omgivningen?

Fundera på vilka sociala snabbesked du skulle vilja få på ett möte. Samla dem och berätta för tolken var och hur du vill motta beskeden. Skriv ner följande:

Vilken typ av information behöver du under ett möte för att uppleva mötet som välfungerande? Vilken information är viktig för dig?

Vilka metoder har du som du kan använda för att få information under mötet?

Använder du sociala snabbesked på mötet? Vilka sociala snabbesked skulle kunna passa dig på ett möte? Vid behov visa listan för tolken.

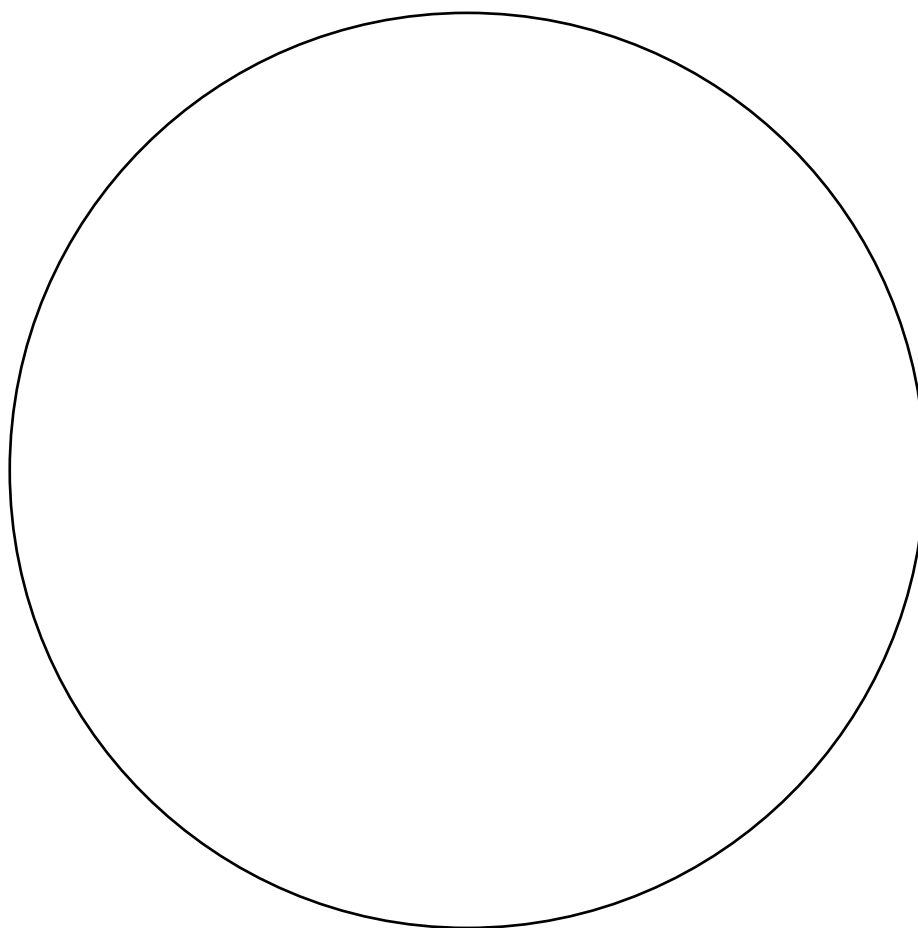
Källor

- Lahtinen, R.** 1999. Holistic and Interactive Communication Methods. I Peckford, B. Hawcroft, L. (red.) Proceedings of an International Symposium in Interpreting for Deafblind People. Prontaprint, Durham, UK, 64-65.
- Lahtinen, R.** 2002. Tuntoaistin ja kosketuksen käyttö aikuisten kuurosokeiden kommunikoinnissa (*Användning av känselsinnet och beröring i vuxna dövblindas kommunikation*). I Takala, M. & Lehtomäki, E. (red.) Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Finn Lectura. Tammer-Paino Oy, Tampere, 207-213.
- Lahtinen, R.** 2003a. Development of the Holistic Social-Haptic Confirmation System. A Case Study of the Yes & No – Feedback Signals and how they become more commonly and frequently used in a Family with an Acquired Deafblind Person. Licenciate Thesis, University of Helsinki, Faculty of Education, Department of Teacher Education.
- Lahtinen, R.** 2003b. Palohälytys! Vaaratilanne! Poistuttava nopeasti! Kuurosokeiden kansainvälinen hätämerkki X (*Brandalarm! Fara! Bort snabbt! Dövblindas internationella nödtecken X*). Tuntosarvi 10/2003, 4-5.
- Lahtinen, R.** 2004a. Sujuva tulkkaus kuurosokeille. Selvitys kuurosokeiden tulkinkäytön kokemuksista (*Välfungerande tolkning till dövblinda. En utredning om dövblindas erfarenheter av tolkbruk*). Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja B2, raportti 2. Cityoffset, Tampere.
- Lahtinen, R.** 2004b. Sosiaaliset pikaviestit osana kommunikaatiota (*Sociala snabbesked som en del av kommunikationen*). Tuntosarvi 8/2004, 9-10.
- Lahtinen, R.** 2005. Kroppsnamnet som baserar sig på beröring. NUD:s Nyhedsbrev 1/2005, 16.
- Lahtinen, R. & Marttila, J.** 2004. Sujuva tulkkaus kuurosokeille 2. Selvitys tulkeille tehdystä kyselystä (*Välfungerande tolkning till dövblinda 2. En utredning om tolkenkäten*). Suomen Kuurosokeat ry. Julkaisuja B3, raportti 3. Cityoffset, Tampere.
- Lahtinen, R. & Palmer, R.** 1996. Holistic Family Communication. Spoken Language by Touch is more than just Words. 4th European Deafblind Conference, Espoo, Finland.
- Lahtinen, R. & Palmer, R.** 2000. Holistic & Interactive Communication Methods with Acquired Deafblind People & Families – A Practical Approach. Joint Training Initiative, Distance Learning Course (inkl. video). Manchester University, UK.

Icke-tryckta källor

- Hiltunen, S.** 2003. Sociala snabbesked som används i Tammerfors-området, intervju mars 2003.
- IT-viittomat CD.** 2005. Suomen Kuurosokeat ry, Julkaisuja B1/2005.
- Lahtinen, R. & Palmer, R.** 1999. Beröring och kommunikation – föreläsning hos FDDB.
- Pórhallsdóttir, L.** 2002. Att motta handalfabet. Brevväxling per e-post 2/2002, Island.
- Taktiler signaler** – eksempler på dövblindes brug af taktiler signaler. 2000. Foreningen af Danske DøvBlinde. Video.
- Tredje Vej Systemet** – en alternativ kommunikationsform med dansksprogede dövblindblevne mennesker. 2005. Videnscentret for Døvblindblevne. Hæfte.

Dvd:n med exempel hittar du i plastfickan

Sociala snabbesked

är en inledning till sociala snabbesked i praktiska situationer som används av personer med dövblindhet. I boken presenteras 34 sociala snabbesked, med bilder och förklaringar, som används av personer med syn- och hörselskada och dövblindhet.

I boken ser vi vad sociala snabbesked är, när och varför de används, var på kroppen man får ge dem och hur man uppfattar dem. Boken passar för personer med dövblindhet, familjemedlemmar och professionella.

Sociala snabbesked används av både talspråks- och teckenspråksanvändare som stöd till talad och tecknad information. Beskeden ger och stöder den omgivningsinformationen som man inte ser eller hör i en viss situation. Sociala snabbesked hjälper att skapa sammanhang i ändringar som sker i sociala situationer och i orientering i omgivningarna. Sociala snabbesked är väldigt praktiska och snabba att ge speciellt i kommunikationsundervisning samt tolknings- och ledsagningsituationer.

Under de senaste 20 åren har Ed.Lic. Riitta Lahtinen fördjupat sig i information via beröring och observationer i aktiviteter med personer med dövblindhet. Hennes licentiatarbete om social-haptiska metoder och dövblindas feedback blev färdig i 2003 och nu arbetar hon med sin doktorsavhandling kring samma tema.

NUD

Slotsgade 8 DK-9330

Dronninglund

Denmark

Phone : +45 9647 1600

Fax : +45 9647 1616

E-mail: nud@nud.dk

URL: <http://www.nud.dk>

norden

Nordisk Ministerråd

En institution under
Nordisk Ministerråd